

perioadă de timp suficient de complexă și îndelungată pentru a face dificilă încadrarea stilistică, fie ea și individuală, a fiecăruia dintre reprezentanți. Format în ambientul brâncovenesc, undeva pe un șantier de la sudul Carpaților, cel mai probabil în preajma zugravului Hranite și a fiilor acestuia, Grigore și Gheorghe, Iacov a rămas până la sfârșit fidel canoanelor și tehnicii însușite de la maestrul său, chiar dacă arareori sobrietatea și hieratismul personajelor sale lasă loc suavității și gingășiei, în special în tratarea chipului Fecioarei Maria” (p. 40).

Școala de pictură de la Feisa, socotită a fi «cel mai amplu fenomen artistic românesc transilvănean», și-a găsit în Ana Dumitran și în toți cei care au ajutat-o în acest demers recuperator sufletele nobile și destoinice de care avea nevoie. Acești oameni au adunat și reconstituit un patrimoniu risipit prin sătucuri uitate, neapreciat de multe ori la adevărata sa valoare sau chiar abandonat, și l-au ajutat să vorbească în fața noastră despre credința celor de odinioară.

După prezentarea amplă a centrelor iconografice de la Laz și Maierii Bălgradului, după expozițiile unice „Steagul bisericesc (Prapori)” și „Ioan Pop de Făgăraș”, *Zugravii de la Feisa* este darul cel mai prețios pe care cercetătorii de la Alba Iulia ni l-au făcut și pentru care merită toată recunoștința noastră. Privind aceste icoane vechi și cinstindu-le, ne regăsim pe noi înșine în încuviințarea feței proslăvite a Amin-ului.

Pr. Jan Nicolae

Ioana Rustoiu, Elena Băjenaru, Ana Dumitran, Szócs Fülöp Károly, ... *Prin mine, Ioan Pop Zugravul*, Alba Iulia, Editura Altip, 2008, 197 p.

Cercetările în domeniul iconografiei transilvănene au ajuns la Alba Iulia, prin eforturile din ultimii ani ale Anei Dumitran și ale Ioanei Rustoiu, la un moment al culegerii roadelor. După o seamă de expoziții care ne-au propus retrospective ale unor centre iconografice precum Laz și Maieri, cele două cercetătoare ne propun, în colaborare cu specialiștii de la Muzeul „Valeriu Literat” de la Făgăraș, cu o seamă de parohii, mânăstiri și colecționari particulari, o redescoperire a lui Ioan Pop de Făgăraș (1794-1870), unul dintre cei mai importanți reprezentanți ai picturii pe sticlă din Transilvania în secolul al XIX-lea, din nefericire foarte puțin cunoscut până la acest demers recuperator. Reconsiderarea operei sale coincide practic cu prima ei cartografiere serioasă, în urma unei istovitoare munci de teren în Țara Făgărașului și în Munții Apuseni, în colecții muzeale și particulare, în patrimoniile parohiale și în arhivele de documente. Rodul acestei intense cercetări s-a concretizat într-un repertoriu de peste 250 de lucrări care ni-l redau pe unul dintre marii iconari pe sticlă ai Europei. Din cadrul acestui repertoriu iconografic s-a alcătuit o expoziție itinerantă prin care cercetătorii l-au omagiat pe Ioan Pop mai întâi la Făgăraș, în orașul său natal și zona sa de formare, și apoi la Alba Iulia, locul în care și-a dat măsura anvergurii sale artistice, care deține și cel mai important patrimoniu al lucrărilor sale, datorită comenzilor primite în zona Munților Apuseni, după realizarea iconostasului bisericii din Almașu Mare-Suseni, între anii 1833-1834.

Expoziția a fost însoțită, prin generozitatea Administrației Fondului Cultural Național și a Direcției Județene pentru Cultură, Culte și Patrimoniu Cultural Național Alba, de editarea unui catalog-repertoriu, în condiții grafice de excepție, care ne restituie nu doar opera iconografică, ci și biografia artistului Ioan Pop de Făgăraș. Nu avem de-a face cu un banal catalog, realizat cu detașare, ci cu redarea bogată în date și detalii a unui itinerariu al cercetării, o saga pasionantă prin arhivele parohiei greco-catolice din Făgăraș, urmată de deslușirea profilului biografic al lui Ioan Pop printre membrii breslei artistice făgărășene din secolul al XIX-lea. Căutarea urmelor și începuturilor maestrului oferă ocazia unei priviri de ansamblu asupra începuturilor artistice în Făgăraș, prin ctitoria brâncovenească cu hramul „Sfântul Nicolae” de la începutul secolului al XVIII-lea, devenită ulterior model pentru multe locașuri din sudul Transilvaniei, atât ea cât și iconostasul ei, realizat de către unul din reprezentanții de seamă ai școlii de la Hurez, Preda de la Câmpulung și ucenicii săi.

Ioan Pop de Făgăraș s-a format în acest mediu al bogatelor tradiții iconografice brâncovenești, care se regăsesc perpetuate și adaptate în curentul postbrâncovenesc din perioada dintre cea de-a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și secolul al XIX-lea, reprezentat de către pictorii Ioan Pop Moldoveanu, originar din Galații Făgărașului; pictorii din Familia Grecu, Ioan, Alexandru și Nicolae, originari din Arpașu de Sus și ucenici ai lui Pantelimon din Țara Românească; Sava Zugravul ș. a. Trecând peste hățiturile labirintice ale arhivelor, Ioan Pop ni se descoperă dintre mulțimea omonimilor săi făgărășeni, venit pe lume într-o familie numeroasă în Galații Făgărașului în preajma Crăciunului anului 1794, fiu al lui Anania Pop și nepot al preotului Radu, botezat la Crăciun de către parohul făgărășean unit Nicolae Bodrogcozi. Ucenicia sa și-a făcut-o probabil, mai întâi pe lângă rudenia sa, Ioan Pop Moldoveanu, iar ulterior, mai multă vreme, pe lângă Sava Zugravul din Făgăraș, cel care a pictat biserica din Beclean, cu care se înrudește stilistic. Se pare că a avut el însuși ucenici, imitatori și epigoni, dintre care cei mai importanți par a fi Nicolae Cațavei și Petru Tămaș, Savu Moga și Matei Țâmforea, deveniți ulterior concurenți de faimă, alți zugravi anonimi din Mărginimea Sibiului și din Țara Bârsei.

Activitatea lui Ioan Pop de Făgăraș cunoaște o adevărată înflorire după anul 1833, de la vârsta de 39 de ani, în care preotul ortodox Aron Oprea din Almașu Mare-Suseni, probabil o rudenie de-a sa, i-a comandat pictarea unui iconostas care l-a făcut cunoscut în zona Munților Apuseni, unde a primit ulterior mai multe comenzi. Cercetarea presupune că perioada uceniciei lui Ioan Pop pe lângă Sava Zugravul se întinde până în anul 1830, an în care artistul face un împrumut documentat cu o scrisoare de garanție bancară, descoperită pe spatele unei icoane și reprodusă în catalog, începându-și de atunci propria sa afacere. După acest an, icoanele sale pe sticlă se răspândesc în Țara Făgărașului, în zona Apusenilor, a Sibiului și Brașovului, și chiar în nordul Transilvaniei, fiind aproape imposibil de cartografiat întregul areal al renumelui său artistic. A fost un pictor harnic, desfășurându-și activitatea până în ultimele luni de viață, ultima sa lucrare datată provenind din anul 1869. Deși a fost prin botez greco-catolic, faima i-a conferit-o în primul rând iconostasul de la Almaș și comenzile primite în primul rând pentru împodobirea locașurilor ortodoxe. A fost foarte cunoscut și apreciat pentru icoanele sale pe sticlă, dar a pictat și frescă în perioada sa de formare, iar mai târziu icoane pe lemn, pe pânză și tablă, pliindu-se

după gusturile comanditarilor, celor mai tradiționaliști pictându-le după canoanele bizantine, celor mai deschiși înnoirii, după canoanele, tematicile și modelele iconografice occidentale. Dincolo de această flexibilitate dată de gustul clienților săi și de spiritul epocii în care s-a format, cu preferința sa pentru baroc și tendința firească spre rusticizare și naturalism, este evidentă preferința sa pentru arta occidentală, filtrată subtil prin cadrele iconografice autohtone.

Cercetătoarele repertoriului iconografic moștenit de la Ioan Pop de Făgăraș îi identifică cu acuratețe sursele și modelele, prin care se explică plasarea sa între canonic și inovativ, în contextul unei necesități de creștere a diversității tematicice și a narativității religioase, date probabil și de influențele pietismului occidental: „Sursele sale de inspirație au fost în special cărțile bisericești sau cu subiect religios, tipărite sau manuscrise, calendarele populare, antimisele, icoanele pe lemn, iconostasele, frescele din bisericile învecinate Făgărașului, opera pe sticlă a celorlalți zugravi, xilogravurile volante românești, rusești, poloneze sau grecești, chiar decorația mobilierului de epocă. Dacă din primele și-a luat modelele și s-a asigurat de canonicitatea reprezentărilor, iar de la celelalte anumite detalii decorative, precum chenarele, draperiile, florile cu care a înveselit fundalurile monocrome și chiar anumite elemente de detaliu în redarea scenelor, contribuția sa personală se regăsește în curajul abordării în pictura pe sticlă a subiectelor aglomerate, cu personaje numeroase, așezate în cadre arhitectonice sofisticate, în minuțiozitatea desenului și, mai ales, în modul realist, aproape fotografic, în care a redat figurile. În ciuda varietății și adeseori a insolitului tematicii sale (Încoronarea Mariei, Oglindea omului celui din lăuntru, Troița într-un trup, Hristos în potir, prăznicurile Patimilor) Ioan Pop a fost mai puțin un inovator în acest domeniu și mai degrabă un iscoditor neobosit după subiecte încă neabordate de confracții de breaslă, dar consacrate deja în arta religioasă, orientală și occidentală deopotrivă. Din această nevoie de diversitate provin influențele catolice, subiectele mai puțin descriptive, încărcate de simbolism și filozofie, draperiile baroce, volutele roccoco, tentația academismului” (p. 54-55).

Expoziția itinerantă de la Făgăraș și Alba Iulia și catalogul acesteia reușesc din plin să-l scoată pe acest artist excepțional din legenda în care-l instalase confortabil nepăsarea, uitarea noastră proverbială și să-l redea pe deplin, cu repertoriul său tematic și cu profilul său biografic întregit, culturii române și europene, ca pe unul dintre cei mai importanți iconari pe sticlă din secolul al XIX-lea european.

Pr. Jan Nicolae